

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

החיוב בשירות צבאי לפרשת מטות מסעי

המלצה למגיד השיעור : כדאי לעי"ד לא לומר את המקור הבא אלא לתת לקבוצה לנחש את רוח הדברים , ניתן ללמוד מהמכתב הנ"ל : (אגרות הראיה ח"ג עמ' פח-צב)

מקור מס 3 :

" מכאובי הזמן אשר יכבידו אכפס על עמנו ותורתנו במדה נוראה מאוד, הם יאלצוני לכתוב להדרת כבודו את דברי אלה.

במצב בני הישיבות , המתנוודד כעת , לרגלי הספק אם זכויותיהם יעמדו בעת צרה זו , מתנוודד הוא ג"כ המצב הרוחני של היהדות כולה בארץ הזאת ועלינו החובה הקדושה רובצת היא לנסות את כוחנו להצלתה של סגולתנו הרוחנית , אור חיינו ונשמת רוח אפנו , עמדת תוה"ק במדינה , את כל הנסיונות אשר יבואו לידינו לעשות.

לא נסוג אחור מכל פחד, כמו אש נלך ולא נכוה. מטרותנו ברורה היא לנו ואחת היא : להציל את נשמת היהדות בממלכה זו התלויה בנימין רבים בקיומן של הישיבות האחדות. וברור הדבר שבשלילותן של הזכויות של חופש בני הישיבה מעבודת הצבא ...חורבן של הישיבות שיהיה נצמח מלקיחת מבחר בניהן לעבודת הצבא הוא לנו חרבן דתי איום ונורא...הישיבות לא נוסדו מעיקרן רק בשביל התכלית להעמיד לנו רבנים, הישיבות בישראל מעולם היו והנן מקדשי תורה, שאנו חייבים , חובה תורית שלא יתחסרו מאתנו בכל מדינה...ובשעה שתבטל הממשלה את ישיבותינו הרי היא כאילו גוזרת עלינו שמד.

מסירות נפשו של רבי עקיבא היתה בעיקר על הגזרה שלא יעסקו ישראל בתורה ,...ששום לחץ מדיני לא יוכל להסיר מעלינו את החובה הקדושה הזאת... תלמידי חכמים העוסקים בתורה, בזכותם המלחמה נוצחת, והם מועילים למדינה יותר מאנשי חיל הלוחמים" .. "על כן תלמידי חכמים העוסקים בתורה הם הם המגינים על הארץ ועוזרים להצלחת הנשק הלאומי, לא פחות וגם יותר מכל החיל הלוחם".

האם עולה מכאן כי יש הצדקה לכך שלומדי תורה ידחו (לגמרי או לזמן קצוב) את שירותם הצבאי? האם מוצדק לקצר את השירות הצבאי כדי לאפשר באותו הזמן ללמוד

בפרשת מטות מתוארת בקשת שני שבטים – גד וראובן – להישאר בארץ המרעה שבעבר הירדן המזרחי ולא להתנחל בארץ פנימה. בקשה זו מעוררת חשש וזעם אצל משה אשר פונה אליהם בשאלה: "הֲאֵחִיכֶם יְבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פִּה" (לב,ו), כדי לענות על שאלתו של משה , מתחייבים שבטי מזרח הירדן " לצאת חוששים" בראש הכח העולה לכיבוש הארץ.

הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל (יג,יב-יג) מתייחס לכך שבט לוי אינו נוהל את הארץ :

מקור מס 1:

"ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר 'יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל'. לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן. אלא הם חיל ה' שנאמר 'ברך ה' חילו'. והוא ברוך הוא זוכה להם, שנאמר 'אני חלקך ונחלתך' ...

ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלוהים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים"

העולה מדברי הרמב"ם כי לא רק שבט לוי , שבט שהוקדש לעבודת ה' , פטור מלצאת למלחמה , אלא שכל תלמיד חכם הממית עצמו באהלה של תורה מקבל פטור זה.

מקור נוסף בו משתמשים לפטור לומדי תורה הוא מהגמרא בבבא בתרא (ז,ב) שם נאמר :

"רבנן לא צריכי נטירותא"

ונפסק ברמב"ם בהלכות שכנים (ו,ו)

מקור מס 2:

"כל הדברים שצריכין לשמירת העיר לוקחין מכל אנשי העיר ואפילו מן היתומים חוץ מתלמידי חכמים, שאין תלמידי חכמים צריכין שמירה שהתורה שומרתן".

כותב הראי"ה: **מקור מס 7**:

"ונראה דאע"פ שאין שבט לוי עורכין מלחמה, היינו לעשות מלחמה פשטית. כמו שאפשר שיזדמן ששבט אחד עושה מלחמה בשביל התנחלות שלו, שימצא לו בזה. אבל כשכל ישראל יוצאין למלחמה, מחוייבים גם הם לצאת. ומלחמה של כלל ישראל זאת היא ג"כ עבודת ה', שכל מי שהוא מיוחד יותר לעבודת ה' הוא שייך לה יותר משאר כל העם".

החידוש בהערה זו רב.

ברוב הישיבות הבלתי ציוניות בימינו, השתמשו בדברי הרמב"ם בהלי' שמיטה ויובל פי"ג הי"ב שהובאו לעיל, לפטור כל בן תורה מהשירות בצה"ל. הפוטרים מהשירות סבורים כי כל בן תורה הושווה לכך לשבט לוי.

בסיס לדבריהם נמצא בדברי הגאון ר' ברוך דב לייבוביץ (ראש ישיבת סלובודקה בחו"ל) בספרו "ברכת שמואל", בסוף קידושין. (אמנם שם כתב לענין מניעה ממלאכה המפרנסת את האיש, ולא לענין שירות צבאי. ובכל זאת, חלק מרבני זמננו השוו אותם לזה ולזה).

שואל הרב ראם הכהן כמה קושיות נגד "לימוד" זה: ראשית, אם באמת הרמב"ם פוטר כל בן תורה מהשירות הצבאי, היה צריך לכתוב הלכה זו בהלכות מלכים, פרק ד', שם אסף דיני גיוס לצבא.

שנית, היכן זה כתוב בחז"ל? אי אפשר לטעון כי הרמב"ם חידש הלכה למעשה זה מעצמו, ללא מקור, כי דרכו תמיד להקדים לכך הביטוי "נראה לי" או "ייראה לי" (כמו שהוא עצמו הקדים כלל זה, תשובות הרמב"ם, מהד' לפסא, ח"א דף כ"ו).

ואדרבה, בחז"ל (**סוטה י ע"א**) משמע כי גייסו גם בני תורה. "אין נקי, אפילו חתן מחדרו", עיי"ש הערת הגר"י ברלין בגליון הדף שם, "וכל שכן תלמידי חכמים". והעתיק דבריו מן ספר הערוך (ערך: אנגריא). ויש ראייה לכך מהירושלמי (סוטה, סוף פרק ח) "אין נקי, לית רבי ברבי" (עיי' קרבן העדה).

קושיא שלישית, אמת שהרמב"ם השווה כל "מי שהלך ישר" לשבט לוי, אבל השוואה זאת היא רק לענין שה' יפרנס אותו דבר המספיק לו. אבל לא כתב כן להשוותו אל הלוי לענין מלחמה?

קושיא רביעית: מהמשך הפסוקים הדבר מוכרע שהלוי משתתף במלחמות מסוימות. הרמב"ם ציטט "ברך ה' חילו" **מדברים (לג, יא)**. והרי בסוף אותו הפסוק כתוב "מחץ מתניים קמיו ומשנאיו מן יקומון". וברור שהדברים נאמרו לענין מלחמה (עיי' רש"י ורלב"ג).

זאת אומרת - חוץ ממלחמת ההתנחלויות בא"י, שם הלוי פטור, יש גם מלחמה אחרת, שם הלוי כן משתתף? ועובדה היא כי בלעם נהרג ע"י פנחס (**סנהדרין קו ע"ב**), שהיה משבט לוי.

קושיא רביעית. הרי מצוה אחת מהתרי"ג היא "לא תעמוד על

תורה? (כמו שעושים בישיבות ההסדר שמשרתים כמחצית מהזמן הרגיל)?.

אין בכונת שיעור זה לקבוע הלכה, ואין כאן נסיון ליצור הטיה לצד זה או אחר אלא לתת עומק נוסף בסוגית גיוס תלמידי חכמים.

מלחמת מצווה:

הרמב"ם בהלכות מלכים (ה,א) הגדיר מלחמת מצווה: **מקור מס 4**:

"...ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם...".

ואומר הרב רא"ם הכהן: **מקור מס 5**:

" בוודאי שהסכנה הקיומית של מדינת ישראל מאוייבה מגדירה בוודאות את המציאות כמלחמת מצווה. וכך סוברים גדולי הפוסקים בדורינו וביניהם הרב אלישיב שליט"א (תשובה לרב שילת בחוברת "באורן דאשא" שיצאה אחרי מלחמת יום הכפורים)."

אמנם, קיים בתורה דין "החוזרים מעורכי המלחמה" (דברים כ,ו-ח) אולם המשנה במסכת סוטה מצמצמת פטור זה רק למלחמת רשות ומדגישה: **מקור מס 6**:

"אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה".

האם בשיטת הרמב"ם ישנו מי שפטור ממלחמת מצווה? יש המביאים כמה ראיות לפטור לומדי תורה גם ממלחמת מצווה. ננסה לבחון כל מקור לגופו.

טוען הרב ראם הכהן כי מדברי הרמב"ם אין שום ראייה לפטור לאף אחד ממלחמת מצווה מפאת כמה סיבות:

א. "משנה תורה" הוא ספר מסודר שבו כל הלכה מצויה במקומה והקשרה. העובדה שדברים אלו אינם מופיעים בהלכות מלכים ומלחמותיהם, אלא בהלכות שמיטה ויובל, כחתימה בדברי אגדה מוכיחים שאינם להלכה.

ב. הרמב"ם בפרק זה עוסק בהעדר הנחלה של שבט לוי וממילא פטור שבט לוי הוא במלחמת כיבוש שהיא לצורך נחלה. כפי שראינו למעלה, הרמב"ם (בניגוד לרמב"ן) לא מחשיב מלחמת כיבוש כמלחמת מצווה, וממילא אין להסיק שפטור בני לוי והמצטרפים אליהם נוגע למלחמת מצווה

ג. אין בדברי הרמב"ם היתר גורף - שהרי דרישות הרמב"ם למי שפטור - שפורש מכל ענייני העולם הזה ומשיקולי הפרנסה - אינן מצויות אלא ביחידי הסגולה שבדור.

בכתב יד חדש של הרב אברהם יצחק הכהן קוק,

(צילום כתב היד נמסר ע"י הרב חיים דרוקמן שליט"א)

מובא פירושו לדברי הרמב"ם שהובא במקור מס 1 (הל' שמיטה ויובל פי"ג הי"ב):

בעת שהראי"ה שהה באנגליה (שנת עזר"ת, 1917) ואנגליה השתתפה במלחמת עולם הראשונה נגד גרמניה ובנות בריתה. כתב הרב לרב הראשי של אנגליה, כדי לבקש ממנו סיוע במניעת גיוס בני הישיבות והרבנים. אמנם הראי"ה היה אז רק אורח באנגליה וחשש מאד להביע דיעה כה בלתי לויאלית (נאמנה) למארחיו. אבל הקדים "לא נסוג מכל פחד. במו אש נלך ולא ניכוח". הרב חשש שבגיוס בני הישיבות, יתמוטט מצב הישיבות וגזירה כזו נחשבת לנו "גזירת שמד" המחייבת מסירת נפש. את דבריו קראנו **במקור מס 3!** והרי הדברים סותרים את שלמדנו בכתב ידו, **במקור מס 7** ???

עונה הרב צוריאל שאפשר להשיב כי דברי מרן הראי"ה בכתב יד הנ"ל אמורים רק על שבט לוי בלבד, ולא הזכיר שם פטור עבור בני תורה.

אך תירוץ זה חלש שהרי אותו הנימוק שנתן לכאורה שייד מאד לבני תורה, כי כתב על שבט לוי: "אבל כשכל ישראל יוצאין למלחמה, מחוייבים גם הם לצאת. ומלחמה של כלל ישראל זאת היא ג"כ עבודת ה', שכל מי שהוא מיוחד יותר לעבודת ה' הוא שייד לה יותר משאר כל העם". אם כן, שואל הרב צוריאל, כיצד ניישב את הסתירה לדבריו ממה שכתב במלחמת העולם הראשונה?

בזמן מלחמת הקוממיות (שנת תש"ח) פרסם הרב צבי יהודה הכהן קוק את דעתו כאשר שבע מדינות ערב המקיפות לא"י פתחו במעשי איבה, התעוררה השאלה האם יצטרפו בני הישיבות למאמץ המלחמתי.

מרן הרצי"ה התייחס לזה בחוברת "למצוות הארץ" (הובא ב"לתיבות ישראל", ח"א עמ' קיח-קכז) ושם ציין שהם באמת חייבים "לעמידה על נפשינו, להצלת החיים וכו' מפני פראי המדברות המוסתים ומאורגנים מפני רצחניה התרבותיים של קללת אירופה וחרפת טומאתה", מפני "חיוב תורני כפול".

היו אז כמה עסקנים שפרסמו ברבים דיעה נגדית, על סמך דברי הראי"ה שלמדנו. כתגובה פרסם הרצי"ה כרוז (במודעת קיר ברחובות העיר) בסגנון דלהלן (והכרוז הובא ב"צבא וישיבה" עמ' 34):

מקור מס 12:

הודעה גלויה למען האמת והתורה ב"ה כ"ה ניסן, ה'תש"ח ראיתי כעת שנתפרסם בחוצות ירושלים קטע מתוך מכתב של אאמו"ר הרב זצ"ל שכאילו הוא מסייע חלילה להשתמטות ממלוא החיוב של העמידה על נפשו ועל נפש כל קהל ישראל. והנני מחוייב ומודיע בזה, למען אמיתה של תורה, כי המכתב הזה נכתב ממנו בחודש אדר שנת תרע"ז בלונדון להשתדלות לשחרור תלמידי חכמים ממלחמת אנגליה ורוסיה וגרמניה וכו' שלא היה בה שום ענין לחיוב הצלת נפשות בישראל ובארץ ישראל. ועל כגון דא אמרו חז"ל (בבא בתרא קל ע"ב, ע"ש רש"י) שאין למדין הלכה מפני מעשה. ועל השימוש

דס רעך" (ויקרא יט, טז). כמו שכתב הרמב"ם בהלכות רוצח, פ"א הי"ד:

מקור מס 8:

"הרואה את חברו טובע בים או לסטים באים עליו או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להצילו, ולא הציל; או ששמע גוים או מוסרים מחשבים עליו רעה וכו' וכיוצא בדברים אלו, העושה אותם (הנמנע מלהצילו) עובר על ילא תעמוד על דם רעך"

אם כן ברור שגם בן תורה מחוייב במצוה זו כמו כל אדם אחר מישראל. וכיצד נפטור אותו מאיסור דאורייתא בלי מקור ברור בגמרא?

קושיא חמישית: (על פי הרב זווין): כשיש סכנת נפשות ויוצאים להצלה, "אין עושין דברים אלו אלא ע"י גדולי ישראל" (יומא פד ע"ב) והוסיף הרמב"ם (הל' שבת פ"ב ה"ג) "וחכמיהם".

מקור מס 9:

"וכי הבדל יש בין שבאותה שעה הוא מתבטל מתלמוד תורה או שאינו מתבטל? ואם בהצלת נפש אחת כך, בהצלת רבבות אלפי ישראל על אחת כמה וכמה!"

קושיא ששית: על פי התורה יש לשלוח לצבא דווקא חיילים שהם יראי ה'. כי יש במלחמה סכנה, וחלילה חטאי החיילים עלולים לקטרג ח"ו. ולכן חייל שנכשל אפילו בעון קל, היה חוזר מערכי המלחמה (עפ"י סוטה מד:). ומאירים הם דברי "ספר החינוך" (מצוה תקס"ו) מדוע יש להתקין במחנה צבאי מקום מסויים עבור עשיית צרכים, כדי לא ללכלך את מחניהם. וז"ל: **מקור מס 10:**

"כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך ולתת אויבך לפניך והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (דברים כג, טז). כלומר שנפשותן של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל שכן במחנה שכולן (הנמצאים שם) נקיי הנפש. כי כל הירא מעבירות שבידו, כבר הלך לו ושב אל ביתו. ונשאר הטובים אשר רוח אלוהים שוכן בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות. כאשר ידוע ומפורסם שהנקיות מדה מן המדות הטובות המביאה לידי רוח הקודש" (ע"ז כ ע"ב) משמעות דבריו כי דווקא בני תורה, הם במיוחד יהיו חיילי ישראל במערכותיהם!

קושיא שביעית: נסיים בדברי הגאון רש"י זווין, בסוף מאמרו (מובא ב"צבא וישיבה", מהד' ישיבת עטרת כהנים, דף

מקור מס 11:

57): "ואף זו, כלום הצלת אחרים בלבד הוא המדובר שלפנינו? כלום אין כל אחד ואחד מאתנו, בלי הבדל, עומד בפני סכנת נפשות, הוא וביתו וכל אשר לו? וכי כך היא המדה שהעוסקים בתורה לא יהיו מחוייבים להציל את עצמם, אלא יעמדו מנגד ויטיילו חובת ההצלה, ההצלה שלהם, על אחרים? וכי כך היא המדה, וכי זו היא דעת תורה? היכן מצינו כזאת?"

על פי כל הקושיות הללו, סובר הרב ראם הכהן כי אין בסיס לסברא לפטור בני תורה משירות צבאי.

מקור מס 13:

אין מחלוקת שמדינת ישראל זקוקה לצבא גדול וחזק בכמות ובאיכות. צבא ישראל חזק הכרחי לעצם קיומנו כאן בא"י. אין אחד שסבור שאפשר היום לוותר על הצבא, ולסמוך על עזרת ה' שהוא ילחם את מלחמותינו. אין אחד שאומר זאת, אין סומכין על הנס.

ואם תשאלו: אם בזה אין מחלוקת, מדוע לא הולכים כולם לצבא? מדוע לא כולם נושאים בנטל הצבאי בשווה? מדוע בני ישיבות דוחים את גיוסם?

התשובה לכך היא: אמנם קיום הצבא הכרחי והוא אפילו מצווה, אי אפשר בלעדיו, אבל יש עוד משהו הכרחי לקיום עם ישראל בכלל,

וא"י ומדינת ישראל בפרט, ובלעדיו אי אפשר, והוא עזרת ה' יתברך: "אם ה' לא ישמור עיר שווא שקד שומרי", בלי עזרת ה' לא יוכל הצבא למלא את תפקידו.

על מנת להיות ראויים לעזרת ה', צריכים לחזק את מצבו הרוחני של עם-ישראל. לימוד התורה הוא השורש לכל המצב הרוחני של עם-ישראל. עם-ישראל זקוק שיהיו לו תלמידי חכמים גדולים, תלמידי חכמים בעלי שיעור קומה רוחנית עליונה שירוממו את כל העם. גדולי תורה אמיתיים בכל הדורות היו אלו שהתמסרו לתורה התמסרות מלאה, משחר ילדותם, במשך שנים רבות, בלי להסיח דעת מהתורה, בלי לעסוק בשום דבר נוסף אלא בתורה לבד. גדולה היא התורה ארוכה מארץ מידה, על-כן רק ע"י התמסרות מלאה אליה ניתן לקנות אותה בגדול. אי אפשר לוותר על כך שיהיו בישראל גדולי תורה שיגיעו בה למדרגות הגבוהות ביותר שאפשר להגיע.

בלי מסירות לתורה, יש סכנה לקיומו של עם ישראל ומדינת ישראל, וגם רחוקים מתורה יסכימו שאכן ע"י הליכה לצבא של כל בני הישיבות תהיה פגיעה ממשית בהמשכות התורה בישראל. יש למצוא את הדרך שלא תהיה פגיעה בהמשך התורה בישראל. אם יש פגיעה ממשית או לא, זו שאלה מקצועית, זו שאלה למומחים, לתלמידי חכמים גדולים, הם מוסמכים להחליט בדבר.

כשם שבענייני הצבא לא כל אדם רשאי להביע דעה, לא כל אדם יכול לקום ולומר: די בגיוס חובה של שנה וחצי ואין צורך בשלש שנים. כך לא יכול אדם לבוא ולומר: גיוס בני ישיבה לשלש שנים או פחות לא יפגע בלימוד התורה. שאלות אלו שייכות למומחים.

לאור הדברים האמורים, נראה שאפשר לבוא לידי הבנה שיש לחפש דרך שתענה על שני הצרכים ההכרחיים הללו. גם שקיומו של הצבא לא יפגע, וגם שלימוד התורה לא יפגע.

בדברי קטע ממכתב קדשו זה, בהעלמת הענין שהוא דן בו, ובהסבת דעת הקהל שכאילו יש לדברים הללו איזה שייכות למצבנו עכשיו, יש להצטער שהוא כמו סילוף מן המין הגרוע והמחפיר ביותר. וכבר היו כמה פעמים מעשה זייפנים וסלפנים לרעה בדברי קדשו. וכדברי הרמב"ם באגרתו (תחילת "אגרת תחיית המתים") שאפשר לזייפנים לתלות בדברי תורתנו הקדושה ציווי של 'וסרתם ועבדתם אלהים אחרים'.

ונקוה בעזה"י שזה יצטרף למהלך ייסורינו ומירווקיהם בדרך גאולתנו ופדות נפשנו, בהגדלת התורה והאדרתה. בדגל שם ה' אלוקינו ורנן ישועתו בתשובת אמת, ותקומה שלימה בבית חיינו בתורתו ועבודתו ומצוותו ומלכותו, כדברו החי וקיים לעד עולם.

צבי יהודה כהן קוק

הרב שלמה יוסף זווין שתמך בעמדת רצי"ה. פרסם קונטרס, חתום בעילום שם ע"י "אחד הרבנים". רק כעבור שנים נתפרסם שהוא היה המחבר. המאמר כולו נדפס בסוף חוברת "צבא וישיבה", הוצ' ישיבת עטרת כהנים, שנת תשנ"ג.

מעניין מאד שבהמשך השנים אחר כך, בהיות רצי"ה ראש ישיבת "מרכז הרב", הוא לא הסכים שתלמידי הישיבה יפסיקו מלימודיהם ויתגייסו לשירות צה"ל. דעתו נתפרסמה ב"שיחות הרב צבי יהודה" (הוצ' ישיבת עטרת כהנים, ירושלים, "פרקי משיח", חוברת 6 עמ' 6, ואח"כ בספר הנ"ל "צבא וישיבה", מהישיבה הנ"ל עמ' 9-16). ועוד חשוב לציין כי רצי"ה היה סבור כי על התלמיד לעסוק בלימוד תורה בישיבה לכל הפחות משך עשר שנים (מגיל 16 ועד 26) ורק אז יהיה מותר לו לבטל מלימודו וללכת לשרת בצה"ל (כך מובא בשמו ב"עיתורי כהנים", מהד' שבט, תשמ"ו).

מדוע שינה את דעתו?

מסביר הרב משה צוריאלי כי הנסיבות נשתנו. בשנת תש"ח היינו במצב בטחוני ירוד ביותר. לא היה מספיק נשק בידי חיילינו, וגם היה צורך לכל זוג ידיים נוספות. אבל כעבור זמן שמדינת ישראל נתעצמה ב"ה, וגם היתה עלייה ארצה של למעלה ממליון עולים, כבר היתה אפשרות לשחרר מהגיוס כמה וכמה מגילאי הגיוס. מפני כל מיני סיבות שונות ומשונות (חלק לא שרתו בפעילות צבאית כי היו בלהקה הצבאית או אנשי "גלי צה"ל"!) שחררו השלטונות בחורים רגילים מן חובת הגיוס. הסיבות הידועות לשחרור היו תרבותיות, חברתיות, סוציולוגיות, או שנמצאו בלתי מתאימים. אם כן כל שכן שיש לשחרר תלמידי חכמים!

זאת ועוד. בשנת תש"ח היה מדובר על מלחמה מיידית. ידעו כי כשוך הקרבות התלמידים יחזרו ללימודיהם. אבל אחרי קום המדינה הלכו המגויסים לשירות צבאי של שלש שנים, כאשר אחרי האימונים עסקו בשמירה שוטפת, ולא מעשה קרב לתקופה קצרה. והיה ברור כי כבר לא יחזרו ללימודיהם.

במקום סיכום נביא את דבריו של הרב זלמן ברוך מלמד: